

1. SCURTĂ INTRODUCERE ÎN PROBLEMATICA INFRAȚIONALITĂȚII

1.1. CRIMĂ ȘI CRIMINALITATE: DEFINIRE DE TERMENI

Ce este o crimă. Auzim adesea vorbindu-se despre „crime”; cuvântul unora le trezește curiozitatea, iar pe cei mai mulți îi sperie. Tot așa, cei mai mulți oameni înțeleg greșit acest termen.

Se crede adesea (o eroare perpetuată de către mijloacele de informare în masă) că o „crimă” este „un omor” – sau, cel puțin, un act infracțional care prezintă o pericolozitate foarte mare.

Nu este însă așa. Științele judiciare înțeleg prin „crimă” o *infracțiune* (orice infracțiune). Așa se explică și denumirea domeniilor „criminalistică” și „criminologie”. *Criminologia* studiază aspecte precum întinderea fenomenului infracțional, evoluția acestuia în timp și spațiu, posibilele sale cauze, răspunsul societății în fața crimelor și prevenția infracționalității. *Criminalistica* este știința care cuprinde acele metode și procedee necesare descoperirii infractorilor și probării vinovăției acestora.

În acest sens „crimă” ar echivala cu „infracțiune”. În legile în vigoare în țara noastră nu vom găsi însă niciodată primul termen, ci doar pe cel de al doilea.

Dar mai există și un alt sens al termenului de „crimă” – un sens mai larg, preluat din sfera sociologiei, care înțelege prin crimă orice *act deviant*. *Devianța comportamentală* presupune o abatere de la normele (regulile) sociale și morale existente la un moment-dat într-o societate sau într-un grup social.

Se are aici în vedere abaterea (devianța) în sens negativ, adică având un impact social negativ. Iată câteva exemple: chiulul de la ore; consumul de alcool în rândul minorilor; minciuna; violența verbală etc. Astfel de fapte se apreciază a reprezenta comportamente predelincvente.

Comportamentele umane se califică drept deviate sau nu prin raportare la ceea ce face majoritatea (la comportamentul cel mai frecvent întâlnit). Și așa cum spuneam, abaterea de la „normă” se raportează la un anumit timp și spațiu; unele erau normele de comportare socială de acum 30 de ani și altele sunt cele de acum!

Acele acte deviate de o mai mare severitate și care cad sub incidența legii penale (care sunt sancționate juridic) se numesc infracțiuni.

Codul Penal (art. 15) definește *infracțiunea drept fapta prevăzută de legea penală, săvârșită cu vinovăție, nejustificată și imputabilă persoanei care a săvârșit-o.*

Vom analiza în continuare elementele constitutive ale acestei definiții.

Vom spune mai întâi că o *lege penală* reprezintă acele „dispoziții cu caracter penal cuprinse în legi sau decrete” (art. 141 CP), un act legislativ ce cuprinde norme de drept penal.

Există, după gradul lor de cuprindere, două categorii de legi penale:

- legile generale (cum ar fi *Codul penal*);
- legile speciale, care se referă la un aspect sau fenomen particular (de exemplu, *Legea nr. 217/2003 privind prevenirea și combaterea violenței în familie*).

Infracțiunea reprezintă o faptă prevăzută de legea penală. Pentru ca o faptă să fie pedepsită trebuie să existe deci mai întâi o lege care să o incrimineze. Acest fapt poate fi evidențiat prin intermediul unor contra-exemple. Astfel, sunt țări ale lumii în care prostituția sau consumul de droguri nu sunt pedepsite pentru că nu sunt considerate infracțiuni. La un moment-dat s-a pus și în țara noastră problema legalizării prostituției, dar din fericire nu s-a întâmplat așa ceva. Tot la noi în țară consumul de droguri este incriminat legal, dar în momentul apariției etnobotanicelor comercializarea acestora a fost posibilă („legală”) deoarece legea nu specifica faptul că respectivele substanțe s-ar încadra în categoria drogurilor!

2) Infracțiunea este o faptă săvârșită cu vinovăție. *Vinovăția* ca realitate, ca trăire subiectivă, are în sfera juridicului un alt înțeles. Astfel, sentimentul de vinovăție lipsește sau este foarte slab la mulți

dintre infractori – dar ei în continuare sunt vinovați (răspunzători) de fapta comisă, fiind trași la răspundere juridică pentru aceasta.

Se face diferența între trei forme de vinovăție:

- cu intenție directă, când făptuitorul a urmărit în mod direct rezultatul crimei, realizând pe deplin că se va ajunge la acel rezultat (de exemplu: omor cu premeditare);
- din culpă, când făptuitorul nu a urmărit în mod direct rezultatul crimei, dar avea capacitatea psihică de a anticipa riscul producerii sale – ignorarea riscului făcându-se din neglijență sau un calcul greșit asupra riscului (de exemplu: omor din culpă, accident rutier soldat cu moartea victimei);
- cu intenție depășită, când făptuitorul a urmărit un rezultat infracțional, dar nu de natura sau amploarea celui care s-a produs efectiv (exemplul clasic este cel al hoțului care pătrunde într-o locuință cu scopul de a fura, dar este surprins de proprietarul locuinței și atunci, din teamă de a nu fi descoperit, recurge la omor).

3) Infracțiunea este definită și drept o faptă „nejustificată” – căutându-se astfel a se face diferența între aceasta și faptele săvârșite, de exemplu, în legitimă apărare, când intenția criminală nu ar fi existat dacă nu ar fi fost prezentă expunerea propriei persoane la victimizare (de exemplu: persoana amenințată de un tâlhar care îl lovește pe acesta cu scopul de a se apăra).

4) Fapta apreciată drept infracțională trebuie să fie imputabilă persoanei care a săvârșit-o. Prin această sintagmă se înțelege prezența discernământului la făptuitor. O excepție de la imputabilitate o reprezintă, de exemplu, minoritatea făptuitorului sau iresponsabilitatea.

Vechiul *Cod Penal* includea în definiția infracțiunii și existența „pericolului social” (infracțiunea era văzută drept fapta săvârșită cu vinovăție, care prezintă pericol social și este prevăzută de legea penală – art. 17 *vechiul Cod penal*). Astfel se putea face o diferențiere mai clară pe continuum-ul act deviant – contravenție – infracțiune. Granița dintre acestea poate fi uneori una vagă, necesitând o analiză de finețe.

Să luăm exemplul șoferilor care depășesc limita de viteză sau conduc autovehiculul sub influența băuturilor alcoolice; până la un punct, faptele lor reprezintă contravenții; dar dacă se trece de o anumită limită, sunt încadrate la infracțiuni. Foarte mulți șoferi au un comportament deviant în trafic – dar depinde cât de serios pun ei în pericol siguranța publică.

Similar, o palmă dată colegului de clasă reprezintă un act deviant, ținând de devianța școlară. Dar dacă se ajunge la bătaie sau la vătămare corporală deja vorbim despre o infracțiune.

Contravențiile sunt acte deviante care prezintă un pericol social mai scăzut comparativ cu infracțiunile. Iată câteva exemple: fumatul în locuri interzise (spații publice, locuri neamenajate); circulația fără bilet cu mijloacele de transport în comun; parcare în locuri interzise; comercializarea unor produse alimentare al căror termen de valabilitate a expirat; aruncarea gunoierului în locuri neamenajate etc. Astfel de fapte se sancționează cel mai adesea prin aplicarea de avertismente sau amenzi contravenționale.

Criminalitatea (infracționalitatea, delincvența). Termenii aceștia se folosesc intersanjabil pentru a face referire la fenomenul infracțional în ansamblul său¹.

Totalitatea infracțiunilor săvârșite într-un anumit interval de timp și pe un anumit teritoriu (de exemplu, criminalitatea la nivelul județului Argeș în anul 2017) poartă numele de *criminalitate reală*.

Dar nu toate aceste fapte infracționale sunt cunoscute organelor judiciare. Multe dintre ele nu sunt reclamate la poliție de către victime – este cazul unor fapte precum violența fizică în familie, violul, furturile minore sau înșelătoriile². Iar motivele posibile sunt numeroase: frica, în urma amenințărilor primite; teama de a nu pierde și mai mult „prin judecăți”; valoarea mică a prejudiciului cauzat de infracțiune; neîncrederea în eficiența organelor judiciare etc. Alteori faptele infracționale nu se cunosc ca atare pentru că victima a

¹ Deși unii autori preferă folosirea termenului de „delincvență” doar atunci când discută infracțiunile săvârșite de minori (așa-numita „delincvență juvenilă”).

² Ca regulă, nu sunt raportate faptele de o mai mică gravitate; dar există și numeroase excepții.

decedat, iar moartea sa a fost mascată drept moarte naturală, sinucidere sau dispariție de persoane.

Acele infracțiuni care s-au petrecut în realitate, dar despre care poliția nu știe nimic, formează *cifra neagră a criminalității*. Dimensiunea sa nu poate fi cunoscută exact (și, de aici, imposibilitatea de a cunoaște criminalitatea reală), dar se estimează a depăși cu mult criminalitatea cunoscută (raportată, descoperită).

Acele infracțiuni ajunse în atenția organelor judiciare poartă global numele de *criminalitate aparentă*. Pe de altă parte, nu toate faptele raportate la poliție sunt reale. De exemplu, au fost cazuri în care, pentru a încasa o poliță de asigurare, unii indivizi au declarat în mod fals furtul unor autovehicule rutiere!

Și în sfârșit, nu toate infracțiunile raportate la poliție se finalizează cu găsirea și pedepsirea făptuitorului³. Acele infracțiuni pentru care există o hotărâre definitivă de condamnare poartă global numele de *criminalitate judecată* sau „legală” și reprezintă mai puțin de jumătate din criminalitatea aparentă.

Tipuri de infracțiuni. Infracțiunile pot fi împărțite după mai multe criterii. Se vorbește, astfel, despre infracțiuni „ușoare” (cu un grad redus de pericol social, cum ar fi furtul de alimente) sau „grave” (cu un grad foarte mare de pericol social, cum ar fi traficul de persoane), despre crime „în masă” sau „în serie”, despre fapte săvârșite individual sau în grup organizat etc.

O delimitare utilizată frecvent în practică împarte infracțiunile după scopul lor principal – patrimonial sau non-patrimonial.

Infracțiunile îndreptate împotriva patrimoniului (proprietății) sunt cele prin care făptuitorul urmărește obținerea de bani sau bunuri materiale. Așa sunt, de exemplu, furtul, tâlhăria („jaful”; este furt cu folosirea / amenințarea cu folosirea forței fizice asupra victimei), înșelătoria (inducerea în eroare a victimei, pentru a putea obține de la aceasta bunuri materiale), luarea de mită, delapidarea etc.

Alteori prin săvârșirea infracțiunii se produce lezarea sănătății și a integrității corporale a victimei sau chiar suprimarea vieții acesteia; este cazul unor infracțiuni precum omorul, loviturile

³ Putând interveni situații precum neînceperea sau suspendarea urmăririi penale.

cauzatoare de moarte, violul, vătămarea corporală sau lovirile și alte violențe. Acestea sunt infracțiuni îndreptate împotriva persoanei.

1.2. SANCTIUNAREA INFRACTIUNILOR

Etapetele procesului penal. În cazul săvârșirii unei infracțiuni sunt sesizate organele judiciare și se declanșează un proces penal.

Organele abilitate adună probe și, pe baza acestora, identifică *potențialul făptuitor* – suspectul, bănuitul, numit în actuala legislație „suspect” / „inculpat”.

1. Existența unor dovezi în favoarea vinovăției acestuia duc la demararea *acțiunii penale* asupra sa, proces condus de către procuror și/sau organele de poliție. Urmărirea penală este prima etapă a procesului penal, în decursul căreia se adună probe (amprente, mostre de ADN, declarații ale martorilor) și se instrumentează (se alcătuiește) dosarul penal, care va fi trimis la instanță⁴.

Pentru că unii făptuitori caută, în această etapă, să împiedice aflarea adevărului (distrug probele, se sustrag de la interogatorii, părăsesc localitatea etc.), se poate recurge la *măsura preventivă a arestului* (măsură executată fie la domiciliul făptuitorului, fie în aresturile din cadrul secțiilor de poliție / penitenciarelor). Această măsură preventivă poate fi luată și anticipat, înainte de orice încercare a făptuitorului de a împiedica urmărirea penală asupra sa – și anume, în cazul infracțiunilor deosebit de grave sau în cazul recidivei infracționale.

2. A doua etapă a procesului penal este reprezentată de *cercetarea judecătorească*. La finalul urmăririi penale dosarul cauzei este depus spre soluționare pe rolul instanței de judecată. În funcție de tipul judecății (în primă instanță, în recurs, în apel⁵) și de natura cauzei (în principal, în funcție de gravitatea sa), fapta se judecă în instanțe diferite: la judecătorii, la tribunal sau la curțile de apel.

⁴ A se reține că urmărirea penală se poate face și fără cunoașterea făptuitorului.

⁵ O cauză se judecă mai întâi în primă instanță (judecata în fond). Dacă hotărârea judecătorească nu convine părților, se poate recurge la o cale de atac a respectivei hotărâri.

Ordinea enumerării aici reprezintă ordinea ierarhică a instanțelor judecătorești. Aceste instanțe au nu doar o competență în materia faptelor judecate, ci și una teritorială. De exemplu, la nivelul județului Argeș există *Tribunalul Argeș*, deservind întregul județ, și cinci judecătării (la Pitești, Curtea de Argeș, Câmpulung, Topoloveni, Costești). Instanța superioară este *Curtea de Apel Pitești*, căreia îi sunt arondate instanțele inferioare din Argeș și Vâlcea. La nivel central (în București) funcționează *Înalta Curte de Casație și Justiție*⁶.

Instanțele judecătorești sunt organizate pe secții, cauzele penale judecându-se separat de cele civile sau comerciale. Pe lângă instanțele de drept comun există și instanțe specializate (*tribunal militar, tribunal comercial, tribunal pentru minori și familie*).

În țara noastră judecata cauzelor revine în sarcina completelor de judecată, formate din unul sau mai mulți *judecători*⁷. Acestora le revine datoria de a conduce cercetarea judecătorească, care reprezintă, așa cum spuneam, a doua etapă a procesului penal.

Cercetarea aceasta are o durată variabilă în timp de la caz la caz, cu o medie estimată a depăși 12 luni de zile. În decursul acesteia se iau declarații de la martori și de la suspect, se aduc noi probe, se solicită și se efectuează expertize etc., totul în scopul lămuririi cât mai depline a circumstanțelor producerii faptei și identificării adevăratului făptuitor / adevăraților făptuitori. În cazul existenței unor dovezi suficiente privind vinovăția acestuia / acestora din urmă, instanța adoptă o decizie (o hotărâre) privitoare la pedeapsa cuvenită.

3. A treia etapă a procesului penal este executarea pedepsei. În această privință se aplică dispozițiile *Codului de procedură penală*, ale *Legii nr. 254 / 2013 - Legea privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal* și ale *Legii nr. 169/2017 pentru modificarea și completarea Legii nr. 254/2013*.

Sanționarea faptelor: principiul individualizării pedepsei.

Trebuie spus că în drept se aplică așa-numitul principiu al

⁶ Există, de asemenea, instanțe care funcționează la nivel internațional – cum ar fi CEDO (*Curtea Europeană a Drepturilor Omului*).

⁷ Spre deosebire de situația din țările care au adoptat sistemul anglo-saxon, unde există curțile cu juri (jurați).

individualizării pedepsei, conform căruia în stabilirea unei sancțiuni trebuie să se țină seama nu doar de fapta săvârșită (de natura sa – furt, omor etc.), ci și de aspecte precum; circumstanțele atenuante sau agravante ale producerii faptei; personalitatea făptuitorului, trecutul său infracțional (starea de recidivă), rolul său efectiv în producerea infracțiunii și comportamentul său post-faptic.

Așa se poate ajunge în situația în care una și aceeași faptă este pedepsită în mod diferit de la un caz la altul. *Codul penal* specifică tipuri diferite de pedepse și, unde este cazul, durate diferite ale acestora.

Vom lua ca exemplu furtul simplu, care se sancționează, teoretic, cu pedeapsa de la 6 luni la 3 ani închisoare sau cu amendă. Să analizăm acum două ipotetice cazuri extreme.

Într-un prim caz făptuitorul este minor, aflat la prima abatere de acest tip, iar fapta a fost săvârșită la îndemnul și sub influența unui grup de prieteni mai mari ca vârstă. Minorul a fost mai mult o unealtă în mâna acestora. După săvârșirea faptei a regretat-o și, odată prins, și-a recunoscut vinovăția și și-a luat angajamentul ca pe viitor să nu mai săvârșească astfel de acte.

Într-alt caz făptuitorul este un tânăr de 27 de ani. Acesta încă din minorat a avut numeroase probleme cu legea, adesea el săvârșind furturi și chiar tâlhării. Pentru astfel de fapte a și fost sancționat în trecut cu pedeapsa închisorii. Infracțiunea prezentă apare astfel ca una dintr-un șir lung de fapte similare. A premeditat-o, ideea crimei i-a aparținut, iar după înfăptuirea ei a încercat să se sustragă de la identificare și, ulterior, de la urmărirea penală. Deși există dovezi solide împotriva sa (câțiva martori care l-au văzut părăsind locul faptei, unele dintre bunurile furate găsite la locuința sa), el neagă orice implicare în cauză. Într-un cuvânt, se consideră nevinovat și, deci, nedreptățit.

Ce pedeapsă va adopta judecătorul în fiecare dintre cele două cazuri? Desigur, depinde de convingerea sa personală (ca să folosim o sintagmă din științele juridice, de „intima sa convingere”). Dar, cel mai probabil, în primul caz se va adopta o sancțiune mai blândă, neprivativă de libertate, iar în al doilea caz se va adopta pedeapsa închisorii cu executare.